

De Saambinder

Kerkelijk weekblad van de Gereformeerde Gemeenten

donderdag 30 oktober 2014

MEDITATIE

Luther en de poort van het paradijs

'Een waarlijk uitzonderlijk heet verlangen had mij aangegrepen om Paulus in zijn brief aan de Romeinen te begrijpen. Maar tot dusver was ik daarin niet geslaagd en dat kwam waarlijk niet door gebrek aan ernstige belangstelling.'

Eén enkel woordje zat me daarbij in de weg en wel uit het eerste hoofdstuk: 'De gerechtigheid Gods wordt daarin (in het Evangelie) geopenbaard'. Dat woordje 'gerechtigheid Gods' kon ik niet verdragen, omdat ik het volgens de traditie en de gewoonte van alle doctoren nooit anders had leren opvatten dan op de manier van de filosofen, namelijk in de zin van de zogenaamde formele of actieve gerechtigheid, volgens welke de rechtvaardige God zondaars en onrechtvaardigen straft.

Inhoud

- 1 Luther en de poort van het paradijs
- 2 Kerkhervorming
- 3 Stem uit het verleden
- 4 De drie stukken in de theologie van Luther
- 6 Luther en Psalm 31
- 7 Even maar...
- 8 Luther op de Wartburg
- 9 Hij zorgt voor ons
- 9 Boekennieuws
- 10 Kerknieuws
- 10 Berichten
- 11 Kerkdiensten

93e jaargang

Nr. 5

Want de gerechtigheid Gods wordt in hetzelfde geopenbaard uit geloof, tot geloof; gelijk geschreven is: Maar de rechtvaardige zal uit het geloof leven'.

Romeinen 1: 17

Nu was het met mij zo gesteld: al leefde ik als monnik nog zo onberispelijk, ik was me ervan bewust dat ik een zondaar was voor God en kon geen rust vinden in mijn geweten. Ik durfde er niet op vertrouwen dat ik door mijn genoegdoening God zou kunnen verzoenen. Daarom had ik die rechtvaardige God, Die zondaars straft, dan ook volstrekt niet lief, maar ik was - zoal niet met verborgen lastering - toch in ieder geval met vreselijk gemor tegen zulk een God in opstand. Ik zei: Het lijkt waarachtig wel alsof het nog niet genoeg is dat wij, arme zondaren en door de erfzonde voor eeuwig verdoemden, door de Wet der tien geboden met allerlei jammer en moeite belast worden. Nu komt God ons ook nog met Zijn Evangelie die ellende vermeerder en gaat ons ook nog bij monde daarvan met Zijn gerechtigheid en toorn bedreigen! Zo raasde ik met wild bewogen geweten. En intussen bonkte ik onbeschaamd bij Paulus op de deur, want ik dorstte en smachtte ernaar om te weten wat erachter dat tekstwoord zat. Dag en nacht tobde ik me ermee af en peinsde over het verband van die woorden: 'De gerechtigheid wordt daarin geopenbaard, gelijk geschreven staat: de rechtvaardige zal door zijn geloof leven'.

En door Gods genade begon ik toen te begrijpen dat met 'gerechtigheid Gods' bedoeld wordt de gave Gods, waardoor de rechtvaardige leeft uit het geloof. Toen begreep ik de bedoeling: Door het Evangelie wordt de gerechtigheid Gods geopenbaard als passieve gerechtigheid, door welke de barmhartige God ons in het geloof rechtvaardigt, gelijk geschreven staat: 'de rechtvaardige zal uit het geloof leven'.

Het was mij of ik geheel herboren was en door open poorten binnengegaan in het paradijs zelf. Heel de Schrift toonde me ogenblikkelijk een ander gezicht. Ik doorliep de Bijbel, voor zover ik me de plaatsen herinneren kon, en vond in andere uitdrukkingen overeenkomstige gedachten, bijvoorbeeld: Gods werk is dat wat God in ons werkt. De kracht Gods is datgene waardoor God ons sterk maakt, wijsheid Gods waarmee Hij ons wijs maakt; sterkte Gods, heil Gods, heerlijkheid Gods.

En nu prees ik dit woord 'gerechtigheid Gods', met een liefde even groot als de haat, die ik vroeger toegedragen had en het werd mij het heerlijkste woord. Zo is deze tekst van Paulus voor mij werkelijk de poort van het paradijs geworden'.

Maarten Luther

Kerkhervorming

Gedenk dan! Er is een zonde, waaraan wij doorgaans weinig aandacht besteden, maar die de Heere blijkens Zijn Woord zeer ernstig neemt. Het is de zonde van het vergeten. Wij lezen in Deuteronomium 4:9: "Alleenlijk wacht u, en bewaart uw ziel wel, dat gij niet vergeet de dingen, die uw ogen gezien hebben".

In Psalm 103:1 zingt de dichter: "Loof den HEERE, mijn ziel, en vergeet geen van Zijn weldaden".

Hosea klaagt in zijn profetie, dat Israël zijn Maker vergeten heeft.

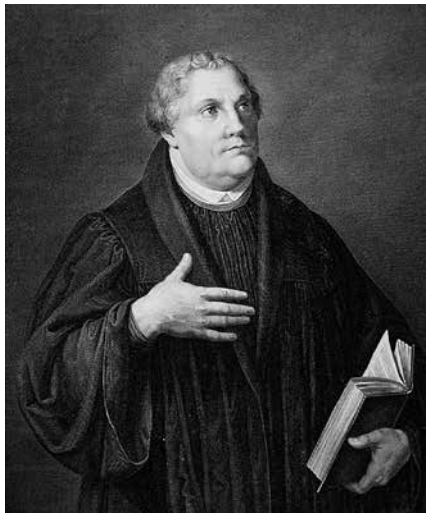
Nu wij weer leven in de dagen rond 31 oktober, is het goed, niet te vergeten wat de Heere ons in de gezegende Kerkhervorming schonk. Ook voor onze jonge mensen is dit nodig, opdat "het navolgende geslacht die weten zou, de kinderen, die geboren zouden worden, en zouden opstaan, en vertellen ze hun kinderen, en dat zij hun hoop op God zouden stellen, en Gods daden niet vergeten..." (Psalm 78).

Het woord dat wij heden overdenken is een woord van de verhoogde Middelaar tot de gemeente van Sardis. De leraar en de gemeente van Sardis stonden wijd en zijd goed bekend.

Afwijkingen in de leer kwamen er niet voor, zoals dat bijvoorbeeld wél het geval was in Pergamus. Sardis stond bekend als een rechtzinnige, bloeiende gemeente waarin nog geestelijk leven was en waar geen dwalingen werden geduld. Hoe ontzettend is echter het oordeel, dat de alwetende Middelaar, Die de zeven geesten Gods heeft, over deze gemeente en over haar leraar velt. "Ik weet uwe werken, dat gij de naam hebt dat gij leeft, en gij zijt dood!" Hij, Die door alle schijn en vorm heen ziet, doorgrondt het hart van deze zo goed bekend staande leraar en peilt de geestelijke inhoud van de gemeente van Sardis. Tweemaal in de geschiedenis van Sardis was deze stad overvallen door haar vijanden en ingenomen, omdat de wacht, die de stadspoorten moest bewaken, niet goed had opgelet. Hierop zinspelend vermaant Christus: "Indien gij dan niet waakt, zo zal Ik over u komen als een dief, en gij zult

Gedenk dan, hoe gij het ontvangen en gehoord hebt, en bewaar het, en bekeer u.

Openbaring 3:3a

Maarten Luther

niet weten op wat uur Ik over u komen zal".

In dit verband staat ook de oproep des Heeren: "Gedenk dan, hoe gij het ontvangen en gehoord hebt..."

De Heere wil zeggen: leraar en gemeente van Sardis, gij hebt toch in het verleden zulke andere tijden gekend dan de dorre en dodige tijd, waarin gij nu leeft!

Weet ge nog, hoe ge het Woord Gods gehoord hebt, toen het voor de eerste maal gebracht werd door Mijn knechten? Was het u toen niet als Lydia, van wie geschreven staat, dat zij hoorde?

Was het toen niet met u als in Johannes 5:25, waar wij lezen dat de doden zullen horen de stem des Zoons Gods, en die ze gehoord hebben, zullen leven? De verhoogde Middelaar zegt niet alleen, dat Zijn gemeente in Sardis Zijn Woord gehoord heeft, maar ook, dat zij het ontvangen heeft. Met blijdschap, in het allerheiligst geloof mocht de boodschap des levens eenmaal te Sardis worden omhelsd. Naar het woord van de apostel Jakobus hadden zij met zachtmoedigheid het Woord ontvangen, dat in hen geplant werd, hetwelk

hun zielen kon zaligmaken. Gedenk, hoe gij het ontvangen en gehoord hebt! Christus wil zeggen: hoe anders was het toen met u dan nu! Toen een horen, gepaard gaande met geloof; een ontvangen met zachtmoedigheid. Nu wél de uiterlijke schijn, wel een rechtzinnige prediking, wel de gedaante van de godzaligheid, maar gij zijt dood. Toch is het opmerkelijk, lezers, dat Christus deze leraar en deze gemeente niet van Zich stoot. Hoe ontzettend het oordeel ook is, dat Hij over hen uit moet spreken. Hij wijst ook het medicijn ter genezing aan.

Een opmerkelijk medicijn: Gedenk toch! En: Bekeer u! Christus wil zeggen, dat een gedenken alléén niet voldoende is.

Het ware gedenken zal leiden tot waarachtige bekering. Laat het ons voor ogen mogen staan, in deze dagen, waarin overal weer vele herdenkingssamenkomsten worden gehouden. Er is zoveel onvruchtbaar gedenken. Wij horen op een hervormingsdag graag over Luther en zijn zielestrijd, over Calvijn en zijn Genève. Maar waar brengt het ons? Het is goed, dat wij gedenken, hoe het Woord Gods in ons vaderland en werelddeel eenmaal is ontvangen en gehoord. Met welk een honger, met welk een dorst werd in de tijd der hervorming Gods Woord gegeten en gedronken! Voor vele duizenden preekten vaak eenvoudige hagepredikers uren lang het Woord in de open lucht. Een der eerste hagepreken werd voor een talrijk gehoor gehouden onder de rook van Amsterdam. Wij kunnen het ons nauwelijks meer voorstellen. Als een stormwind verbreidde zich de leer der hervorming door Europa. Luthers bijbelvertaling, Calvijns Instituut, de Heidelbergse Catechismus, het waren mokerslagen die het vermolmd gebouw van de Roomse Kerk op haar fundamenten deden schudden. Hoe is het ontvangen en gehoord! Zó, dat duizenden om dit Woord en met dit Woord de folteringen van de inquisitie hebben verdragen en de vuurdood zijn ingegaan. Gedenk dan!

En hoe is het nu? O zeker, er is nog rechtzinnige prediking in ons vaderland. Dat is op zichzelf groot te achten. Ik zag eens in een ander land een bord op de deur van een protestantse kerk, waarop stond aangekondigd dat eenmaal in de zes weken één dienst op zondag gehouden werd. Daarop ziende, hebben wij nog veel voorrechten. De kandelaar is nog niet weggenomen. Maar hoe staat het er met ons van binnen voor?

Wie zijn wij in Gods oog? Is het niet te vrezen, dat het ontzag'lijk oordeel van de verhoogde Middelaar ook van toepassing is op velen onzer: Gij hebt de naam dat gij leeft, en gij zijt dood? Al zijn er zeker in ons vaderland nog enige weinige namen, die hun klederen niet bevlekt hebben, als wij waarlijk mogen gaan gedenken zal schaamrood ons aangezicht moeten bedekken.

Geldt het ook, kinderen des Heeren, niet van velen uwer, dat het vroeger beter was dan nu? Is de eerste liefde niet verlaten? Weet ge nog met hoeveel liefde, ootmoed, vernedering en teerheid gij eens het Woord Gods ontvangen en gehoord hebt, toen God u voor het eerst te sterk werd? En hoe is het nu? Gedenk dan, en bekeer u!

En bewaar het. Tussen de vermaning om te gedenken en de oproep tot bekering waarschuwt de verhoogde Christus Zijn erfdeel in Sardis, hetgeen zij hebben ontvangen en gehoord, te bewaren. Nu kunnen wij op verschillende wijze iets bewaren. Een herinnering aan onze gestorven ouders, die ons dierbaar is, bewaren wij zorgvuldig in een lade of kast. Zulk een bewaren wordt hier echter, gezien het oorspronkelijke woord, niet bedoeld. Het grondwoord wijst op een bewaren, bewaken, ja, verdedigen van een aangevochten goed! Dit woord van de verhoogde Middelaar is zeker op Hervormingsdag onze aandacht dubbel waardig. Wat wordt het erfgoed der Hervorming immers aangevochten, bestreden! Het Remonstrantisme, in 1619 door de voorkeur naar buiten geworpen, sluipt door de achterdeur weer binnen. De volstreekte souvereiniteit Gods, vooral door Calvijn zo krachtig beleden, is velen een ergernis. De doodstaat des mensen, door Luther zo scherp geleerd in zijn boek over de knechtelijke wil tegenover Erasmus, wordt veelal verdoezeld of verloochend. De persoonlijke voldoening door Christus voor Zijn uitverkorenen en voor hen alleen, zo helder in onze Dordtse Leerregels verdedigd, wordt in vele bewegingen, die zich als "evangelisch" aandienen, verwaterd tot de leer der algemene verzoening.

Daarom: bewaar het! Schenke de Heere Zelf ons dit ware gedenken, gepaard met diepe verootmoediging; dit standvastige bewaren van het ons toebetrouwde pand; bovenal die waarachtige bekering, die ons met hartelijk belijden van onze schuld doet buigen aan de voeten Gods.

ds. I. Kievit
1887-1954

Maar de rechtvaardige zal door zijn geloof leven.
Habakuk 2:4b

De profeet heeft gesproken over het *gericht* dat de Chaldeëen zou treffen. Habakuk moest het *gezicht*, de godsopenbaring, schrijven op tafelen, opdat ieder die voorbijliep het zou lezen. Het gezicht, dat hijgt naar het einde staat er; het is vervuld van een innerlijke drang naar de vervulling. Het gezicht is een korte Godsspraak, iets raadselachtigs, om tot nadenken en overpeinzen te prikkelen. *Zie*, hun ziel verheft zich, zij is niet recht in hen; *maar de rechtvaardige zal door zijn geloof leven*, en door zijn opgeblazenheid zal de ander te gronde gaan.

Nu loopt de scheiding niet tussen Juda en Babel, maar deze gaat ook door Juda zelf heen. De richtende werkzaamheid van God, treft niet alleen degenen die buiten zijn, maar de wan is ook bestemd voor eigen dorsvloer. De profeet schrijft op tafelen een woord van gericht en genade. Door genade worden behouden degenen die niets hebben in zichzelf, maar zich op de Heere verlaten en van Zijn genade leven. De Kerk des Heeren heeft een eigen grondbeginsel, dat staat lijnrecht tegenover het leidende beginsel van onze natuur, namelijk onze hovaardij. En dát beginsel is het *geloof*. Zij zijn in zichzelf niet beter, maar door genade zijn zij anders dan de wereld.

De *rechtvaardige* staat tegenover de *goddeloze*, de mens die niet anders heeft dan een opgeblazen ziel, vertrouwt op het schepsel.

U moet bij dit woord *rechtvaardige* niet aanstonds denken aan de *rechtvaardigde*, in leerstellige zin. U moet het woord niet in een keurslijf persen, maar nemen in de zin waarin het vele malen in de Schrift voorkomt. De *rechtvaardige* is de *Godvrezende*, die zich houdt aan Gods geboden en leeft van genade, door de Middelaar. Een mens, die lust en vermaak heeft naar al Gods geboden te leven en rust in de genade van de God des verbonds. Het *geloof* betekent doorgaans trouw, betrouwbaarheid, maar hier, blijkens het verband, het trouwe vasthouden aan God en Zijn Woord. Onze tekst is één van de weinige plaatsen in het Oude Testament waar de religieuze verbintenis van de mens met Zijn God genoemd wordt met het woord *geloof*. Door het geloof wordt het leven van de rechtvaardige bepaald. Door zijn geloof toch zal de rechtvaardige leven. In dit woord *leven* wordt het heil, dat aan de dienst des Heeres is verbonden, samengevat. *Leven* wil zeggen: heil ontvangen, zaligheid en bewaring genieten.

De verheffing van de ziel doet sterven, ontbloot ons van ware bedekking en brengt de mens steeds dieper onder het oordeel van God.

Maar de rechtvaardige zal door zijn geloof leven, behouden worden. Want dit geloof verenigt hem met de almachtige en genadige God des verbonds. Dit geloof teert en leeft op de kracht van God in Christus.

Hier is de kern van het evangelie. Het zich verlaten op het heil des Heeren en op Zijn belofte in de Middelaar. Als het gaat om behoudenis, komt het aan op dit ware geloof.

ds. I. Kievit

De drie stukken in de theologie van Luther

Ellende

'Wie het bittere niet heeft geproefd, die kan het zoete niet op waarde schatten. Honger is de beste kok.'

Kernachtige woorden uit de mond van de kerkhervormer Maarten Luther. Hij spreekt hier over de noodzakelijke doorleving van de zonde om de genade te leren waarderen. Niet als verdienste, maar als weg. Dit gebeurt volgens Luther door de aanklagende functie van de Wet, waardoor wij in staat van beschuldiging worden gesteld.

Luther wist wat genade was en had dat beleefd in de weg van doorleving van zijn onwaardigheid en behoefte aan Goddelijke ontferming. Iets waar geen mens van nature toe genegen is. Wij zijn volgens Luther onwillig om zondaar voor God te worden en te blijven. Wij verschijnen voor God nu eenmaal liever als deugdzaame lieden dan als verwerpelijke boosdoeners. Door de Wet in de hand van Christus wordt deze hoogmoed tot ootmoed geslecht. En dat is hard nodig, om ons van rechthebbende schepselen ellendigen en armen te maken die hun nietswaardigheid voor Gods aangezicht belijden.

Door de zaligmakende overtuiging door de Wet leert de zondaar het bevrijdende Evangelie kennen en waarderen. Zoals dorstige aarde naar de regen snakt, zo bewerkt de Wet dat een verslagen hart naar Christus gaat dorsten. De Wet wijst de kwaal aan, het Evangelie geneest. Dit is typisch voor Luthers Wet-Evangelie leer. Alleen op deze wijze leert men Christus kennen in Zijn heilsbetekenis.

Toch heeft deze samenhang bij Luther nog een andere dimensie. De Wet is weliswaar de tuchtmeester tot Christus, maar in zichzelf kan de Wet alleen maar tot eigengerechtigheid, zelfverzekerdheid óf tot wanhoop leiden. De uiterste ernst van de zonde wordt vervolgens gekend in het Evangelie, met name dat van de lijdende Christus. In het kruisevangelie komt het ontzag'lijke gewicht van de zonde op zijn helderst aan het licht. Daarom stelt Luther in de ellendekennis het Evangelie niet alleen en zo zeer *tegenover* alsook *naast* de Wet. In die zin dat het Evangelie het vonnis van de Wet intensiveert.

Er kan volgens Luther dan ook geen waar berouw (of boetvaardigheid) zijn buiten Christus om. Zoals een brok ijs, zolang het vriest, ijs blijft,

blijft de zondaar ongebroken als alleen de Wet functioneert om hem zijn zonde te doen kennen. Zodra de zon op het ijs gaat schijnen, smelt het in de warmte. Zo is het met het Evangelie.

Als we ons door genade mogen leren onderwerpen aan Christus' profetische bediening, zullen we door Hem ontdekkend worden onderwezen alvorens door Hem te worden opgericht. Dan is het Christus Die de Wet in haar aanklacht uitlegt en ons daarvoor verootmoedigt.

Waar het bij Luther om gaat is: het Woord moet worden geloofd, ook in zijn ontdekkende functie. Anders blijven we steken in algemeenheden en wordt ons menselijk falen geen zondeschuld voor God. Ook in het stuk van de ellende geldt het: *sola fide*, want alleen door het geloof beamen wij dat wij zondaren zijn.

Verlossing

Het zal niet verbazen dat bij Luther de kern van het stuk van de verlossing gelegen is in de rechtvaardiging door het geloof. Maar dat niet als rationele conclusie. De genadige vergeving der zonden is onlosmakelijk met schulderkenning verbonden. In de leer van de rechtvaardiging draait het volgens Luther niet alleen om de rechtvaardiging van de zondaar door God, maar evenzeer om de rechtvaardiging van God door de zondaar. Opnieuw niet als verdienstelijkheid, maar als weg. God vergeeft de zonden 'om niet' en uit genade alleen, maar nooit achter onze rug om. Hij brengt ons terdege aan de weet *wat* Hij vergeeft en *dat* Hij vergeeft.

In de rechtvaardiging verklaart God ons rechtvaardig in Christus, maar zó dat wij hartgrondig erkennen en bekennen dat wij in onszelf verdorven zondaren zijn. Zowel het één als het ander wordt in het geloof omhelsd. Vrijspraak van Gods vonnis vindt niet plaats zonder aanvaarding van het rechtmatige van dit vonnis. Wie het oordeel van God in geloof van harte leert onderschrijven, mag in ditzelfde geloof vernemen, tot zijn diepe verwondering, dat Gods vloek zich niet op de zondaar ontlaadt, maar Zijn eigen lieve Zoon heeft getroffen. Ook hier dus: *sola fide*. Zo komt hij tot de uitspraak: 'Wie zichzelf onder Gods gerichtswoord veroordeelt en God geen ongelijk toeschrijft, die wordt gerechtvaardigd.'

Aan de ene zijde Gods beschuldigend gerichtswoord, aan de andere zijnde Gods vrijsprekend heilswoord. In die

De werkkamer van Maarten Luther op de Wartburg.

context spreekt Luther over de verlossing. Zo komt hij ook tot zijn bekende uitspraak van de *fröhliche Wechsel*, of de vrolijke ruil. In het Nederlands wel aangegeven als: 'Wat een ongelijke ruil: Hij zo rein met mijn vuilheid, ik zo vuil met Zijn reinheid'.

En als Gods kinderen door de duivel worden aangevallen over hun aandeel aan Christus? Dan gebruikt hij krasse woorden: 'heer duivel, wil toch niet zo woeden; matig je maar wat. Want er is er Eén Die Christus heet. In Hem geloof ik. Deze is het Die met de Wet heeft afgerekend, de zonde heeft verdoemd, de dood teniet heeft gedaan en de hel onschadelijk heeft gemaakt'. Dit was voor Luther geen oppervlakkige conclusie, dit was de taal van een doorleefd geloof te midden van de hitte van de strijd. De Heere gebruikt daarvoor als middel bij uitstek het gepredikte Woord, vergezeld van de kracht van de Heilige Geest. 'Hoor en uw ziel zal leven'.

Het middel van de prediking lijkt gering en armzalig, maar de Heere bedient er Zich zaligmakend van door de werking van Zijn Geest.

Volgens Luther moeten we zorgvuldig op de mond van Christus letten en aan Zijn lippen hangen. Wie zo Zijn Woord gelooft, is rechtvaardig en heilig. Dat klinkt ons wellicht wat erg eenvoudig in de oren; bij Luther is het de taal van de waarachtige geloofsbevinding. Het geloof is als een lege buidel, waarin het medicijn van Gods genade wordt gelegd. En het geloof wordt gewerkt in de weg van het Woord des Geestes.

Hij zegt in dit verband opmerkelijke dingen over de dienaren van het Woord. 'De predikers zijn doodgravers. Ze hanteren houweel en schop. Ik geloof hun Woord en laat mij met Christus begraven. Dit gebeurt als ik het Woord van de doodgravers geloof. Weg is dan alle zonde. Ook ik, grote zondaar, weet mij door het geloof in de dood van Christus met Hem mee gestorven en begraven'.

Het middel van de prediking lijkt gering en armzalig, maar de Heere bedient er Zich zaligmakend van door de werking van Zijn Geest. Deze gaat onverstoortbaar en verborgen Zijn

gang en bereidt het hart voor Zijn genadig Evangelie.

Dankbaarheid

Volgens het Bijbelse gegeven gaan rechtvaardiging en heiliging bij Luther samen. Ze zijn als tandraden die in elkaar grijpen. De rechtvaardiging is het fundament van de heiliging, omgekeerd vloeit de heiliging als vanzelf uit de rechtvaardiging voort. Het is één en dezelfde Christus Die de zondeschuld verzoent en de zondemacht verbreekt. In de heiliging draagt de rechtvaardiging vrucht. Luther stelt onomwonden dat we alleen door de 'vreemde (= van een Ander)' gerechtigheid van Christus gerechtvaardigd worden, waarbij geen enkel werk van de mens in aanmerking komt. Maar hij stelt ook dat het rechtvaardigend geloof niet 'eenzaam' is. Het heeft een metgezel, de liefde. Het gaat gepaard met ware toegenegenheid tot God en de naaste en tot Gods heilzame geboden.

Geloof en liefde zijn niet bij elkaar vandaan te slaan, aldus Luther. Het geloof in Christus kan daarom niet zonder vruchten blijven.

Door Zijn Geest staat Hij Zelf voor het dragen van de vruchten in. Natuurlijk voert bij Luther de rechtvaardigingsleer de boventoon in zijn strijd met de misstanden van de Rooms-Katholieke Kerk, maar niet zodanig dat hij de vruchten van geloof en bekering zou vergeten.

Zijn tegenstanders in de Kerk verweten hem dat hij van goede werken niet meer wilde weten. Integendeel, zo pareert Luther: die goede werken zullen er zijn, juist op grond van de rechtvaardiging. Geen goede werken om de hemel ermee te verdienen of gericht op beloning voor God. Ware godsdienst is liefdedienst, geen loondienst! De Wet is daarvoor norm. 'Om die te doen uit dankbaarheid'. In dat opzicht spreekt Luther over 'vrolijke gehoorzaamheid'. Dit is geen heiligingstreven waarbij men met de dag beter en deugdelijker wordt. Het is een groei in de diepte, een voortgang in afhankelijkheid, een opwas in de kennis en genade van Christus. We wor-

den daarin in onszelf alleen maar hulpelozener en kunnen nergens prat op gaan. Het is als een bedeltocht. Een kenmerkende uitspraak van Luther in dit verband is: 'Die werken zijn de beste, waarvan men zich niet eens bewust is dat ze goed zijn'.

In zijn traktaat "Von der Freiheit eines Christenmenschen" (1520) gaat hij nader op deze zaken in. 'Zo geven Gods beloften wat de geboden eisen en vervullen wij wat de Wet beveelt, opdat het alles Gods werk zal zijn, zowel de geboden als de vervulling daarvan. Hij alleen is het Die gebiedt, Hij is ook de enige Die vervult'.

Veel kunnen we van Luther leren als het gaat om de doorleving van de drie stukken van onze Heidelbergse.

Dordrecht,

A. Jobse

Luther en Psalm 31

Op 31 oktober staan we stil bij Luthers optreden bij de slotkapel in Wittenberg, waarmee hij de Reformatie inluidde. Die gebeurtenis staat voor Luther niet op zichzelf. We weten dat hij de periode daarvoor in zijn kamer in de kloostertoren geworsteld heeft met de vraag hoe hij rechtvaardig kan staan voor God (zie de meditatie op pagina 1).

Uiteindelijk gebruikt de Heere de Romeinenbrief om Luther de ware rust te wijzen. Daar is een intense zoektocht aan voorafgegaan waarin het Psalmenboek veel voor Luther heeft betekend. In deze bijdrage willen we kort ingaan op de betekenis die Psalm 31 daarin gehad heeft.

In zijn boek over de menswording van Christus stelt de kerkvader Anselmus de vraag of wij de zwaarte van de zonde werkelijk hebben overwogen, dus de diepte van de zonde werkelijk hebben gepeild. Het is die last van

de zonde die voor Luther zo zwaar is gaan wegen dat hij in de antwoorden van de toenmalige kerk geen rust kan vinden.

Wie Luthers aantekeningen bij Psalm 31 leest, ontmoet een mens in grote geestelijke nood. Zo spreekt Luther met veel nadruk over de wraak van God.

Wanneer Luther in 1511 zijn leermeester Von Staupitz opvolgt als hoogleraar aan de universiteit van Wittenberg, begint hij zijn colleges met een verklaring van de Psalmen. Tot Pasen 1515 zal hij zich daarmee bezighouden. Voor zijn studenten laat hij een speciale uitgave van de

Psalmen drukken met veel ruimte tussen de regels. Zijn eigen exemplaar met zijn persoonlijke aantekeningen is lange tijd bewaard gebleven. Daardoor kunnen we een deel van Luthers persoonlijke ontwikkeling in deze voor hem zo vormende jaren van nabij volgen. Heel duidelijk komt dat naar voren in Luthers behandeling van Psalm 31 en Psalm 71.

Wie Luthers aantekeningen bij Psalm 31 leest, ontmoet een mens in grote geestelijke nood. Zo spreekt Luther met veel nadruk over de wraak van God. Hij merkt daarbij op, dat die kan worden opgevat als een wraak in de ziel. Dat is wraak die de ziel raakt. Dan wordt het voor Luther persoonlijk, zo u wilt bevindeljk. Hij heeft met een wrekend God van doen. Zijn bange vraag is hoe daaraan ontkoming te vinden. De Lutherkenner Vogelsang spreekt over 'hete angst' die uit deze bladzijden spreekt. Heel opvallend is Luthers behandeling van Psalm 31 vers 2: 'Doe mij ontkomen door Uw gerechtigheid', zo luidt de tekst in de Latijnse Bijbel. In feite laat Luther dit vers liggen. Hij gaat er met een boog omheen. Later legt hij uit waarom. Luther loopt hier volkomen vast. Hoe kan een mens dát nu bidden? Een mens is toch een zondaar? En wat gebeurt er met een zondaar die voor Gods gerechtigheid geplaagd wordt?

Een aantal van Luthers stellingen

28. *Het is zeker, dat, zodra het geld in de kist klinkt, winstbejag en hebzucht kunnen toenemen; de voorbede van de kerk hangt echter alleen af van het welbehagen van God.*

29. *In eeuwigheid verdoemd, met hun leermeesters, zijn diegenen die denken door aflaatbrieven zeker te zijn van hun zaligheid.*

30. *Zij die leren, dat geen berouw nodig is voor het vrijkopen van zielen uit het vagevuur of voor het aanschaffen van biechtbrieven, verkondigen iets dat niet christelijk is.*

39. *Echt berouw verlangt en bemint de straf; maar door al die gul verspreide aflaten heeft de straf geen waarde meer en het maakt, dat men er een weerzin tegen krijgt; zij kunnen daar althans aanleiding toe geven.*

Luthers optreden bij de slotkapel in Wittenberg.

54. *Het Woord van God wordt onrecht gedaan, als men in een preek evenwel of zelfs meer tijd besteedt aan het verkondigen van de aflaat dan aan het Woord van God.*

93. *Daarentegen moge het echter die profeten welgaan, die tot de gemeente van Christus zeggen: 'Kruis, kruis' en het is geen kruis.*

94. *Men moet de christenen ertoe aansporen dat zij met ijver hun Hoofd Christus navolgen door straf, dood en hel heen.*

95. *Zo moeten zij er meer hun vertrouwen op zetten, dat zij door vele verdrukkingen zullen ingaan in het Koninkrijk Gods, dan door een weg van een lichtvaardig vertrouwen op die vrede.*

Die moet toch omkomen? Die kan toch niet geholpen worden door n.b. Gods gerechtigheid? Luther denkt: Gods gerechtigheid kan mij niet redden. Die roept om straf, om wraak. De toorn van God rust op mij omdat ik gezondigd heb. Gods gerechtigheid is een vergeldende gerechtigheid die Luther aanklaagt, in plaats van dat hij hem vrijspreekt. Wat overheerst is een besef van de ernst van Gods gericht, namelijk als zondaar voor een rechtvaardige God te staan.

In een tafelgesprek aan het eind van zijn leven blikt Luther terug op deze donkere ervaring van zijn ziel bij het lezen van Psalm 31: "Toen ik voor het eerst in de psalm las en zong 'doe mij ontkomen door Uw gerechtigheid', toen schrok ik en werd ik een vijand van de woorden: 'gerechtigheid van God', 'gericht van God', 'werk van God'. Want ik wist niet anders dan

dat gerechtigheid van God hier Zijn strenge gericht betekende. Hoe zou ik mij kunnen redden van Zijn strenge gericht? Ik was dus voor eeuwig verloren. Maar de woorden 'barmhartigheid van God' en 'hulp van God' had ik veel liever (...). Toen ik de zaak (namelijk van Gods reddende gerechtigheid, hb) begreep, wist ik dat gerechtigheid van God de gerechtigheid is waardoor Hij ons rechtvaardigt, de in Christus Jezus geschonken gerechtigheid, toen begreep ik de grammatica (van de Psalmen hb), toen lustte ik de Psalmen pas".

Wie in Luthers Psalmendictaat verder leest tot Psalm 71, komt tot een verrassende ontdekking. Psalm 71:2 lijkt veel op Psalm 31:2. Onze Statenvertalers vertalen Psalm 71 vers 2 zo: 'Red mij door Uw gerechtigheid'. Waar deze passage in Ps. 31 voor Luther een struikelblok vormde, blijkt hij nu

een sleutel te hebben gevonden. Deze redding ligt alleen in de Steenrots Die Christus is. Christus is de gerechtigheid van God en Hij alleen kan deze gerechtigheid schenken. In de loop van zijn Psalmencolleges lijkt Luther er steeds meer van doordrongen te zijn dat die gerechtigheid alleen door het geloof kan worden geschonken, zonder enige verdienste van de mens. Waarschijnlijk vanaf Pasen 1515 zal Luther de Romeinenbrief gaan behandelen. Dan leest hij in Rom. 1:17 dat alleen de gerechtigheid van Christus een zondaar redden kan, door het geloof alleen. Aan het eind van zijn leven zal hij dit vers zijn poort naar het paradijs noemen. In de weg naar die poort heeft de Heere het Psalmenboek willen gebruiken om de diepte van de zonde te peilen.

Utrecht,

H. Brons

Even maar...

Geboorte-uur

Zoals u weet is 31 oktober 1517 de dag waarop Luther zijn bekende(?) 95 stellingen aansloeg tegen de deur van de slotkapel te Wittenberg. Het eigenlijke geboortuur van de Reformatie valt echter niet op die dag. Men spreekt wel van twee geboorte-uren: een innerlijk en een uiterlijk begin. Oftewel: een geestelijk en een kerkrechtelijk geboorte-uur.

Eigenlijk ligt het begin van de Reformatie in de reformatorische daad van God in het hart en leven van Luther. De Reformatie is namelijk niet ontstaan door een moedige daad van een geweldig mens. Luther was van zichzelf helemaal geen held. Daarvan getuigen zijn (vele!) geschriften eerlijk: 'Arme bedelaars, dat zijn we', waren zijn laatste woorden immers. Maar God greep in, in zijn benauwde leven: tegenover de zielservaring van de straffende gerechtigheid van God, Die hem rechtvaardig moet veroemen mocht hij gaan zien: de geschonken gerechtigheid in de Middelaar, waaraan een zondaar

door middel van het geschonken geloof deel krijgt. Dát was in 1512 al het (eerste) geboorte-uur van de kerkhervorming.

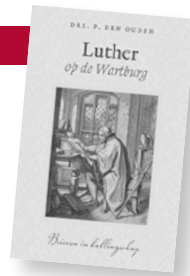
Het tweede kerkrechtelijke geboorte-uur valt op 10 december 1520. Tot die tijd beschouwt Luther zich als een trouw zoon van de roomse kerk. Maar dan gebeurt er iets: hij wordt door de paus bedolven onder de vloekspreuken. Daarom blijft er niets anders over dan zich daarvan publiekelijk te distantiëren. Buiten de Elsterpoort te Wittenberg verbrandt hij alle gezaghebbende boeken van de paus en ook de pauselijke bul met de woorden: 'omdat gij de heiligen des Heeren bedroefd hebt, zo vertere u het helse vuur'. Dat was - kerkrechtelijk - gezien het begin van de Reformatie. Want het ging niet slechts om een protest tegen Rome. Ook niet om in het koor van Erasmus mee te zingen over de vrijheid van het menselijke verstand. 'Want alle gedachten moeten gevangen gelegd worden tot de gehoorzaamheid van Christus', zegt Luther. Ook was de kerkher-

vorming geen omverwerping van alle gezag, zoals het weleens voorgesteld wordt. Want de Reformatie was geen revolutie. De Reformatie laat juist alle gezag in gezin, kerk en staat wortelen in God. Dat belijdt Luther helder in zijn geweldige strijd tegen de wederdopers, die als kleine nevenstroming de zaak van de Hervorming veel kwaad heeft berokkend.

Wezenlijk gaat het de Reformatie om het *gezag*. Dat ligt niet bij de kerk, noch bij de individuele mens, maar bij het Woord Gods. De Reformatie wil het Woord Gods absoluut gezaghebbend doen zijn. Overal en altijd. Het dierbare Woord Gods als een kracht Gods tot zaligheid. De geopenbaarde wil Gods moet heersen over leer en leven, in hart en huis, in kerk en staat. Heeft dit Woord ons hart en leven al ge-reformeerd? Totaal en radicaal? Is het geboorte-uur van de hervorming van ons hart al aangebroken? Dan zal het Woord Gods ons ook álles worden!

v. A.

Luther op de Wartburg

Recent klonk het pleidooi om de Nadere Reformatie niet uit het oog te verliezen. En terecht. Net zo terecht als de noodzaak om de bronnen van de Reformatie aan te blijven boren. Begin 2014 heeft ds. P. den Ouden een prachtige bron blootgelegd. Hij vertaalde een fors aantal brieven van Maarten Luther, geschreven in de periode dat hij op de Wartburg verbleef (1521). In een prachtig uitgegeven boek voorzagt drs. Den Ouden de brieven van een (veelal) korte toelichting. Dat geeft een kader en zorgt voor een doorlopende lijn in het boek.

De predikant uit Katwijk heeft ons een dienst bewezen door de briefwisseling zo toegankelijk te maken. De brieven maken duidelijk hoe Luther als persoon in elkaar zat. Eerlijk, zeer direct, persoonlijk, scherp, cynisch soms, confronterend ook, in de kern pastoraal. Zeker geschriften naar vrienden, vorsten alsook de bijzondere brief aan zijn vader maken dat duidelijk. Daarbij komt dat we een duidelijk beeld krijgen van de tijdeigen vragen waar Luther mee te maken had. De reformator voerde niet alleen het theologische debat, hij had ook zorg

voor de kerk, voor het academisch onderwijs en was betrokken bij pastorale-ethische vraagstukken. Mochten (ex-)priesters hun celibaatsbelofte breken? Was dat, mede gelet op Psalm 15, geen woordbreuk tegenover God? (blz. 97) Moest de biecht nu wel of niet gehandhaafd worden? Ook de verhouding kerk-staat vroeg intense aandacht (denk aan de Zwickauer profeten en Karlstadt).

Luther toonde zich onwrikbaar aangaande de zaken die hij als crux van het belijden zag. Ten aanzien van andere zaken bood hij ruimte. Ten slotte - en dat is toch wel de kern van de Reformatie geweest - maken de brieven duidelijk hoe het Woord centraal kwam te staan en kracht deed in het leven van Luther. En vervolgens ook in de harten van vele anderen.

Een enkele kanttekening bij het boek. In de kracht - alleen de brieven van Luther - ligt ook de beperking. Meer dan eens zou je maar wat graag ook de reacties van Spalatinus, Melancton en Frederik van Saksen willen lezen. Om zo een doorlopend "verhaal" te krijgen. Mogelijk zou dat soms ook tot een iets ander beeld van de geadresseerden kunnen leiden. Ik realiseer me dat het boek daarmee flink zou uitdijen.

Tweede kanttekening. In meerdere brieven zet Luther zich stevig af tegen een ander, terwijl de inhoudelijke discussie zelf minder plaats krijgt. Misschien is het mogelijk om bij een vervolgdruk literatuurverwijzingen op te nemen zodat geïnteresseerde lezers nog dieper kunnen graven. Ten slotte, de begeleidende tekst bevat soms wat (kleine) herhalingen. Zo wordt op pagina 79 een nuttige uiteenzetting rond een Postille gegeven. Op bladzijde 132 wordt dat opnieuw gedaan in letterlijk dezelfde zinnen.

Deze (werkelijk kleine) kanttekeningen doen niets af aan de conclusie: een boek met toegevoegde waarde. Luther is gebruikt als bijzonder middel om het Woord op onze tafels en (kerk)banken te krijgen. Een uitroep als: 'de Schrift in, de Schrift in, lieve christenen' is het waard om herhaald te worden (blz. 137, 163).

Luther zegt ook wat dat Woord uitwerkt. Drie dingen. Ten eerste moeten we weten dat we kinderen des toorns zijn. Ten tweede moeten we weten dat God Zijn eniggeboren Zoon gezonden heeft om ons, die in Hem geloven, van zonden te bevrijden en tot kinderen Gods te maken. Het derde is de liefde. Zonder de liefde is het geloof waardeloos (blz. 203).

Neem en lees van "den ouden" dingen die altijd nieuw zijn.

**"Luther op de Wartburg",
ds. P. den Ouden; uitg. Den Hertog,
Houten; ISBN 978 90 331 2501 0;
218 blz.; € 19,90**

Gouda,

A.J.C. van Bommel

Hij zorgt voor ons

Selectie uit de Tafelgesprekken

Luther blijft boeien. De stroom publicaties over hem en zijn werk komt niet tot stilstand. Voor velen was zijn werk tot rijke zegen, tot onderwijs.

Uitgeverij de Banier bracht recent een selectie uit Luthers tafelgesprekken op de boekenmarkt. Bekend is dat er in de loop der tijd tientallen personen voor de maaltijd aanschoven bij Luther en zijn vrouw. Nee, niet alleen zijn gezin, ook inwonende weeskinderen uit de familiekring, collega's van elders, arme studenten, reizigers en tal van andere gasten. Een maaltijd, die aangericht stond voor tientallen disgenoten, behoorde in het Zwarte Klooster niet tot de zeldzaamheden. Allen genoten van de door Kätke en haar helpers bereide maaltijden. Er was meer. Zij genoten van de woorden die de reformator aan tafel sprak. Ons is daarvan veel overgeleverd. Er

werden aantekeningen gemaakt, die later zijn gedrukt en ook vertaald. Zo ontstond het boek "Tafelgesprekken". Een keuze daaruit - dat was het werk van ds. Stolk te Scheveningen - verscheen in het Nederlands en beleefde een aantal herdrukken. Nu is er een nieuwe selectie, overgezet door Erika Heijboer-Sinke. Een verantwoording ontbreekt helaas. Vermeld wordt dat de tekst opnieuw vertaald is uit het Duits. Maar werd daarvoor de "Weimarer Ausgabe" gebruikt, of een bestaande Duitstalige uitgave? Of was "Luther onze huisvriend" de bron? En wie is de "verteller", op bijvoorbeeld bladzijde 15? De vertaalster? Mede door het hedendaags taalgebruik leest dit boekje vlot. De mooie citaten zijn geplaatst onder kopjes: Het Woord, Wet en Evangelie, Christus, Geloof, Vergeving, Bidden, Troost in aanvechting en Leven als christen.

Onderwerpen die ons bezig moeten houden. Luther noemde Psalm 110 het hoogtepunt en de kern van de hele Schrift (blz. 13).

Het boekje is correct uitgevoerd. Je neemt dit "zakboekje" gemakkelijk mee op reis en u mag deze recensie als een cadeautip opvatten. Bepaald goedkoop vind ik deze, in omvang geringe uitgave, echter niet. Wij hebben volgens de titelpagina te maken met deel 1 van de "Lutherserie". De uitgever heeft dus nog meer in petto! Tot slot één citaat van Maarten Luther, dat is aan te treffen op bladzijde 23: 'Wet en Evangelie zijn allebei onmisbaar. Ze moeten bij elkaar gehouden worden en duidelijk geleerd worden. Wel moeten ze op een verstandige wijze van elkaar onderscheiden worden. Anders worden de mensen óf vermetel, óf wanhopig. Dat gebeurt vooral wanneer de duivel het Evangelie in een wet verandert'.

**"Hij zorgt voor ons.
Selectie uit de Tafelgesprekken",
Maarten Luther;
uitg. de Banier, Apeldoorn;
ISBN 978 90 336 14453;
92 blz.; € 11,95.**

Zwijndrecht, dr. C.R. van den Berg

BOEKENNIEUWS

**"Vrouwen van reformatoren",
ds. M. van Kooten;
uitg. de Banier, Apeldoorn;
ISBN 978 90 336 09862;
95 blz.; € 9,95.**

'Opdat de gedachtenis aan hen tot zegen mag zijn'. Met dit doel haalt de schrijver een elftal vrouwen van reformatoren voor het voetlicht. In het bestek van 95 bladzijden beschrijft hij hen in hun taken en bijzonderheden, voor zover er iets van hen bekend is. Opvallend is dat zij allen hun leven ten dienste van het werk van hun man hebben gesteld, met het hoge doel: opdat Gods Koninkrijk kome. De Heere gaf hun mannen een bijzondere taak in de geschiedenis van

de kerk. De achterflap van het boekje vermeldt dat de reformatoren zonder de steun van hun vrouw niet geworden waren wie ze zijn geweest. In korte hoofdstukjes wordt verhaald hoe deze vrouwen blijk geven van vele activiteiten. Naast de opvoeding van de kinderen leest u over het ontvangen van en logies bieden aan gasten, de zorg voor het vee en de wijngaarden en het meelesen van hetgeen hun mannen schreven. De levensverwachting rond het jaar 1500 was kort. De tweede vrouw van Martin Bucer, Wibrandis Rosenblatt, was zelfs met 38 jaar al voor de vierde keer weduwe geworden. Met kinderen uit de verschillende huwelijken en een man die veel weg was, zal het

leven van deze vrouw niet om zichzelf hebben gedraaid. Dit bleek ook bij Bucers eerste vrouw die op haar sterfbed haar man geadviseerd heeft met deze Wibrandis te hertrouwen. Meer over Calvijns' "Debora", over "Herr Kätke", meneer Kätke noemde Luther zijn vrouw immers, over de "Bruid van de Reformatie", over een samenwonende reformator en over de in Calvijns ogen aanstootgevende relatie tussen Farel en Marie Torel, vindt u in dit boekje. Het biedt een lezenswaardige indruk van de 'hulpe tegenover' van de diverse reformatoren.

H.I.Ambacht, M. Joesse-van Dalfsen

KERKNIEUWS

■ BEROEPINGSWERK BEROEPEN

Te Grand-Rapids-Beckwith (VS):
ds. F. Mulder te Rhenen;
Te Wageningen:
ds. B. van der Heiden te Alblasserdam.

BEDANKT

Voor Aagtekerke:
ds. A. Schot te Nunspeet;

Voor Drachten:
ds. P. Melis te Ermelo;
Voor Nieuwerkerk (Zld):
ds. L. Terlouw te Barendrecht;
Voor Oudemirdum:
ds. M. Karens te Werkendam;
Voor Vlaardingen:
ds. J.J. Tanis te Middelburg-Zuid;
Voor Woerden:
ds. G.W.S. Mulder te Zoetermeer.

gemengd koor Sursum Corda van Krabbendijke, organist Leen Heijboer. Algehele leiding: ouderling F. Kriekaard uit Krabbendijke.

■ VERKOPINGEN

Aalst

Verkoping door de zendingsvereniging Dorkas uit Aalst op **zaterdag 8 november**, van 10.00-14.30 uur, in dorps huis 't Gement, Donkerstraat 19, aldaar. De opbrengst is voor de vakantieweken van mensen met een beperking, zending en evangelisatie

Krabbendijke

Verkoping door de vrouwenvereniging Weest een zegen te Krabbendijke op **woensdag 5 november**, van 14.00-16.30 uur en van 19.00-20.00 uur, in het verenigingsgebouw van de Geref. Gemeente, aldaar, ingang Dorpsstraat. De opbrengst is voor het zendingswerk.

Scherpenisse

Verkoping door de vrouwenvereniging Waakt en bidt te Scherpenisse op **donderdag 6 november** in het verenigingsgebouw, Schoolstraat 2, aldaar. Opening om 14.30 uur door ds. E. Bakker. Verkooptijden: van 15.00-17.00 en van 19.00-20.30 uur. De opbrengst is bestemd voor de kerk en andere goede doelen.

Utrecht

Verkoopdag door de vrouwenvereniging Pro Ecclesia van de Geref. Gemeente te Utrecht op **zaterdag 8 november** van 10.00-14.00 uur. Locatie: Westerkerk, Bergstraat 54. Stadswandeling om 11.00 uur. De opbrengst is voor zending en evangelisatie.

■ BONDS DAG MANNENBOND TE WOERDEN

De Mannenbond van de Gereformeerde Gemeenten hoopt op **zaterdag 8 november**, zijn jaarlijkse bondsdag te houden, in de Bethlehemkerk van de Geref. Gemeente, Oudelandseweg 50 te Woerden. Aanvang: 10.30 uur. Opening door de voorzitter ds. A.A. Brugge. Het thema van de bondsdag is: "Geloof en/of gevoel". Ds. J. IJsselstein te Kampen hoopt dit onderwerp in te leiden aan de hand van de vraag: "Wat zegt de Bijbel?"; terwijl de heer G. van Veldhuizen te Waarde meer de menselijke kant zal toelichten aan de hand van de vraag: "Spelen karakter, opvoeding en omstandigheden een rol?" Gratis broodmaaltijd van 12.00-13.00 uur. Sluiting: uiterlijk 14.30 uur. Vrije toegang.

M. Bogerd, secretaris
m.bogerd@mail.com

BERICHTEN

■ ZANGAVONDEN EN CONCERTEN Heusden

Zangavond op **zaterdag 8 november**, aanvang: 19.30 uur, in de Grote Kerk te Heusden, m.m.v. mannenkoor De Lofzang uit 's-Grevelduin-Capelle, jongerenkoor Cantilena uit Werkendam en twee instrumentalisten. Spreker: evangelist H.J. van den Bogaart. Collecte t.b.v. evangelisatiepost Tilburg.

Kapelle

Koor- en samenzangavond (met presentatie kerst-CD) op **zaterdag 1 november**, aanvang: 19.30 uur, in de Grote Kerk van Kapelle, m.m.v. het chr. samengesteld mannenkoor Zeeland en enkele instrumentalisten. Algehele leiding: ouderling G. van Veldhuizen te Waarde. Prijs CD: € 17,50, te bestellen via tel. 0118-464123/470907. Opbrengst CD is voor de MAF.

Kruiningen

Samenzangavond op **zaterdag 15 november**, aanvang: 19.30 uur, in het kerkgebouw van de Geref. Gemeente, Hansweertsestraatweg 1, Kruiningen, m.m.v. bovenstemgroep Petrus Datheen en kinderkoor Opent uwen mond, aldaar. Opening: ds. G. Bredeweg. Organiste: Aagje Cijssouw. Collecte: t.b.v. evangelisatiepost te Merksem.

Middelburg

Koor- en samenzangavond op **zaterdag**

8 november, aanvang: 19.30 uur, in de Nieuwe Kerk te Middelburg, m.m.v. gemengd koor Yerseke en Pieter Heykoop, organist. Opening, meditatie en sluiting door ds. G. Bredeweg. Collecte t.b.v. Bond tegen vloeken.

Rotterdam

Zangmiddag (met Bijbelvertelling) voor en met mensen met een beperking op **zaterdag 8 november**, aanvang 14.30 uur, in de kerk van de Geref. Gemeente te Rotterdam-Zuidwijk, m.m.v. mannenkoor Groot Rotterdam en organist Jaap Boer. Collecte t.b.v. Helpende Handen.

Vlissingen

Herdenkingsconcert "Walcheren '44" op **vrijdag 7 november**, aanvang: 19.30 uur, in de Sint Jacobskerk te Vlissingen, m.m.v. het Walchers mannenkoor, begeleid door een strijkerskwartet, koperkwartet, orgel en piano. Koorzang wordt afgewisseld door herdenking van de oorlog en de bevrijding door een historicus. Ook zal een ooggetuige persoonlijke herinneringen vertellen. Meditatie door ds. D.W. Tuinier.

Yerseke

Hervormingszangavond op **zaterdag 1 november**, aanvang 19.30 uur in de Herv. Kerk te Yerseke, m.m.v. het chr. mannenkoor Zeeuws-Vlaanderen en het

■ BIJEENKOMST STICHTING STOKOSMOS TE MIDDELBURG

De stichting StoKosmos, die als doelstelling heeft aandacht te vragen voor het gedachtegoed van de Nadere Reformatie, hoopt op **dinsdag 11 november**, een bijeenkomst te beleggen over: de Nadere Reformator ds. Antonius Walaeus

(1573-1639) en zijn visie op wetenschap en onderwijs. Inleider: prof. dr. H van den Belt. Openingslezing door de commissaris van de Koning ds. J.M.M. Polman.

Locatie: Nieuwe kerk te Middelburg (onder de Lange Jan).

Aanvang: 19.30 uur. Iedereen is van harte welkom.

19.00 uur ds. L. Terlouw; Rhenen 10.00 en 18.00 uur ds. F. Mulder; Ridderkerk 9.30 en 17.00 uur ds. G. Pater; Ridderkerk-Slikkerveer 9.30 uur ds. H. Paul en 16.30 uur ds. J. Mijnders; Rijssen-Noord 9.30 en 18.30 uur (H.D.) ds. C.A. van Dieren; Rijssen-West 9.30 en 18.30 uur ds. J. van Laar; Rijssen-Zuid 9.30 en 14.30(aangepaste kerkdienst) en 18.30 uur ds. A. Schreuder; Rilland-Bath 14.30 uur stud. W.A. Zondag; Rotterdam-Alexanderpolder 10.00 uur ds. M.J. van Gelder en 14.30 uur ds. C. van Ruitenburg; Rotterdam-Centrum 10.00 uur ds. J. Mijnders en 19.00 uur ds. M. Joosse; Rotterdam-IJsselmonde 15.30 uur ds. A.T. Huijser; Rotterdam-Zuidwijk 16.00 uur ds. M.J. van Gelder; Scherpenisse 9.30 en 18.30 uur ds. E. Bakker; Scherpenzeel 10.00 (H.A.) en 18.30 uur ds. A. Verschuure; Scheveningen 16.00 uur ds. G.W.S. Mulder; Sliedrecht 9.30 uur ds. P. Mulder en 18.00 uur ds. A.T. Huijser; Soest 9.30 uur ds. J.J. van Eckveld en 19.00 uur ds. A.A. Brugge; Spijkenisse 17.00 uur ds. M. Golverdingen; Sprang-Capelle 15.00 uur ds. W.J. Karels; Stolwijk 10.00 en 19.00 uur ds. G. Hoogerland; Terneuzen 10.00 en 15.30 uur ds. R.A.M. Visser; Terwolde - De Vecht 9.30 en 14.30 uur (H.D.) ds. K. Boeder; Tholen 10.00 en 18.30 uur ds. P.D. den Haan; Tricht-Geldermalsen 10.00 uur ds. A.T. Huijser en 18.30 uur ds. P. Mulder; Uddel 10.00 en 18.30 uur ds. G. Mouw; Utrecht 10.00 en 16.30 uur ds. A.J. de Waard; Veen 9.30 (H.A.) en 18.00 uur ds. J. Schipper; Veenendaal 9.30 en 16.30 uur (H.D.) ds. B. Labee; Vlaardingingen 15.00 uur ds. H.A. van Zetten; Vlissingen 16.00 uur stud. H. van der Heiden; Waarde 9.30 en 18.00 uur (H.D.) ds. D.W. Tuinier; Wageningen 15.30 uur ds. A. Verschuure; Werkendam 10.00 (H.D.) en 18.00 uur ds. M. Karens; Westkapelle 18.30 uur ds. G.J.N. Moens; Woerden 10.00 uur (H.D.) ds. M. Golverdingen en 16.00 uur ds. J.J. van Eckveld; Wolphaartsdijk 18.00 uur ds. R.A.M. Visser; Yerseke 9.30 (H.A.) en 14.00(H.D.) en 18.00 uur ds. C. van Krimpen; Zeist 18.30 uur ds. J.J. van Eckveld; Zoetermeer 10.00 en 18.30 uur ds. G.W.S. Mulder; Zwijndrecht 9.30 en 16.30 uur ds. J.W. Verweij; Zwolle 15.00 uur ds. G. van Manen.

■ DINSDAG 4 NOVEMBER 2014

Urk 19.30 uur ds. G. Bredeweg.

■ WOENSDAG 5 NOVEMBER 2014 DANKDAG

Aalburg 9.30 en 15.00 en 19.30 uur ds. J. van Rijswijk; Alblasserdam 9.30 en 16.30 uur ds. B. van der Heiden; Alphen a/d Rijn 14.30 en 19.00 uur ds. J.M.D. de Heer; Amersfoort 14.00 en 19.30 uur ds. W. Visscher; Amsterdam-Noord 14.30 en 19.00 uur ds. D.W. Tuinier; Apeldoorn 14.30 en 19.30 uur ds. C.J. Meeuse; Arnhem 14.30

KERKDIENSTEN

■ ZONDAG 2 NOVEMBER 2014

Aagtekerke 9.30 uur en 19.00 uur stud. W.A. Zondag en 14.30 uur ds. J.M.D. de Heer; Aalburg 9.30 en 18.00 uur ds. J. van Rijswijk; Aalst 9.00 en 14.30 uur ds. J.S. van der Net; Alblasserdam 9.30 (H.A.) en 16.30 uur ds. B. van der Heiden; Apeldoorn 10.00 uur (H.D.) ds. A.B. van der Heiden en 18.00 uur ds. A. Schot; Arnhem 17.00 uur ds. J.M. Kleppe; Barendrecht 10.00 en 16.30 uur ds. L. Terlouw; Barneveld-Centrum 9.30 en 19.00 uur ds. D. de Wit; Beekbergen 19.00 uur ds. K. Boeder; Benthuzen 9.30 en 18.00 uur ds. H.A. van Zetten; Berkenwoude 10.00 en 19.00 uur stud. M.H. Schot; Bodegraven 10.00 uur ds. C.G. Vreugdenhil en 15.30 uur ds. P. Mulder; Borsselle 9.30 en 18.00 uur stud. H. Brons; Boskoop 16.00 uur ds. A.P. Baaijens; Brakel 15.00 uur ds. J. Schipper; Breda 14.30 uur ds. M. Karens; Capelle a/d IJssel-Middelwatering 10.00 en 16.30 uur ds. W. Silfhout; Capelle a/d IJssel-West 10.00 uur ds. A. Moerkerken en 14.30 uur ds. G. Pater; De Valk-Wekerom 9.30 en 19.00 uur ds. B.J. van Boven; Delft 16.30 uur ds. J. Driessen; Deventer 15.00 uur ds. J. van Laar; Dirksland 10.00 (H.A.) en 18.00 uur ds. M. Mondria; Doetinchem 9.30 (dovendienst) en 19.00 uur (dovendienst) ds. W. Harinck; Dordrecht 17.30 uur ds. H. Hofman; Ede 9.30 (H.D.) en 16.00 uur ds. A.A. Brugge; Eindhoven 10.00 (H.A.) en 15.00 uur ds. H. Hofman; Elspeet 10.00 en 18.30 uur ds. G. van Manen; Emmeloord 9.30 en 16.00 uur ds. P.G. Heijkamp; Enschede 17.30 uur ds. W. Visscher; Enter 9.30 en 15.00 uur ds. W. Visscher; Ermelo 9.30 en 18.30 uur ds. P. Melis; Genemuiden 9.30 en 15.30 uur ds. C. Hogchem; Goes 9.30 en 18.00 uur (H.D.) ds. C.J. Meeuse; Gorinchem 10.00 en 16.00 uur ds. L. Blok; Gouda 9.30 (H.D.) en 16.30 uur ds. G. Clements; 's-Gravenhage zie Scheveningen; Groningen 10.00 en 16.00 uur ds. J.B. Zippro; Haamstede 18.30 uur ds. C. Harinck; Hardinxveld-Giessendam 9.30 en 18.00 uur ds. W.J. Karels; Hendrik-

Ido-Ambacht 10.00 en 16.30 uur (H.D.) ds. M. Joosse; Hilversum 10.00 uur ds. J.M. Kleppe; Hoedekenskerke 14.30 uur ds. D.W. Tuinier; Hoofddorp 18.15 uur ds. R. Kattenberg; Hoogeveen 19.00 uur ds. A.B. van der Heiden; Houten 17.00 uur ds. C.G. Vreugdenhil; Kampen 9.30 en 15.30 uur (H.D.) ds. J. IJsselstein; Kamperland 17.30 uur ds. S.W. Janse; Klaaswaal 9.30 en 18.00 uur ds. G.J. van Aalst; Kortgene 10.00 en 14.30 uur stud. M.T. Al-Chalabi; Krabben-dijke 9.30 en 18.00 uur ds. C. Sonneveld; Krimpen a/d IJssel 9.30 en 16.30 uur ds. C. van Ruitenburg; Leiderdorp 10.00 uur ds. J. Driessen en 15.30 uur ds. H. Paul; Lelystad 19.00 uur ds. J. IJsselstein; Lisse 16.00 uur ds. R. Kattenberg; Marknesse 15.30 uur ds. A.B. van der Heiden; Meeuwen 15.00 uur ds. G. Beens; Meliskerke 9.30 en 14.30 uur ds. G.J.N. Moens; Melissant 15.00 uur ds. M. Mondria; Middelburg-Centrum 9.30 en 18.30 uur ds. J.M.D. de Heer; Middelburg-Zuid 9.30 en 16.00 uur ds. J.J. Tannis; Middelharnis 9.30 en 18.00 uur ds. S. Maljaars; Moerkapelle 9.30 en 18.30 uur ds. A.P. Baaijens; Naaldwijk 19.00 uur ds. G. Clements; Nieuw-Beijerland 9.30 en 18.00 uur (H.D.) ds. A. Vermeij; Nieuwdorp 14.00 uur ds. C.J. Meeuse en 18.30 uur stud. H. van der Heiden; Nieuwer ter Aa 19.00 uur ds. B. Labee; Nieuwerkerk 15.30 uur ds. A.J. Gunst; Nieuwe-Tonge 15.00 uur ds. S. Maljaars; Nijkerk 14.30 uur ds. F. Mulder; Nisse 9.30 uur ds. S.W. Janse en 14.30 uur stud. H. Brons; Nunspeet 9.30 en 15.00 uur (H.D.) ds. A. Schot; Oosterland 10.00 en 18.30 uur ds. J. van Belzen; Oostkapelle 9.30 uur ds. C. Harinck en 15.00 uur (H.D.) ds. S.W. Janse; Opheusden (in Gereformeerde Gemeente in Nederland) 12.00 en 19.00 uur ds. G.M. de Leeuw; Oud-Beijerland 19.00 uur ds. L. Blok; Oud-dorp 9.30 en 14.30 uur ds. G. Bredeweg; Oude-Tonge 15.00 uur ds. J. van Belzen; Poederoijen 9.30 en 18.30 uur ds. G. Beens; Poortugaal 9.30 uur ds. C. Neele; Puttershoek 10.00 uur ds. A.J. Gunst en

en 19.30 uur ds. J.M. Kleppe; Barendrecht 14.30 en 19.30 uur ds. L. Terlouw; Barneveld-Centrum 9.30 en 14.00(H.D.) en 19.30 uur ds. D. de Wit; Barneveld-Zuid 9.30 uur ds. F. Mulder en 14.00 uur ds. A. Verschuure; Beekbergen 10.00 uur ds. M. Mondria en 15.00 uur ds. A. Schreuder; Benthuizen 9.30 en 16.30 uur ds. H.A. van Zetten; Berkenwoude 10.00 uur stud. W.A. Zondag en 19.30 uur ds. H. Hofman; Bodegraven 10.00 uur ds. R.A.M. Visser en 19.00 uur stud. M.T. Al-Chalabi; Boskoop 15.00 uur ds. J. Driessen en 19.30 uur ds. H. Paul; Capelle a/d IJssel-Middelwatering 10.00 en 19.45 uur ds. W. Silfhout; Capelle a/d IJssel-West 9.30 uur ds. W.J. Karels en 19.45 uur ds. A. Moerkerken; De Valk-Wekerom 9.30 en 14.30 en 19.30 uur ds. B.J. van Boven; Deventer 9.30 uur ds. K. Boeder en 15.00 uur ds. C. Hogchem; Doetinchem 9.30 en 19.30 uur ds. A.P. Baaijens; Dordrecht 10.00 en 16.30 uur ds. H. Hofman; Drachten 9.30 en 19.30 uur stud. M.H. Schot; Ede 9.30 en 19.30 uur ds. A.A. Brugge; Elspeet 10.00 en 19.00 uur ds. G. van Manen; Emmeloord 9.30 en 16.00 uur ds. P.G. Heijkamp; Enkhuizen 14.30 en 19.30 uur ds. G. Heijkamp; Enschede 15.00 uur ds. A.P. Baaijens; Enter 15.00 uur ds. J. van Laar en 19.30 uur ds. J.S. van der Net; Ermelo 14.30 en 19.30 uur ds. P. Melis; Gorinchem 14.30 en 19.30 uur ds. L. Blok; Gouda 14.30 en 19.30 uur ds. G. Clements; 's-Gravenhage 14.30 uur ds. H. Paul en 19.30 uur ds. J. Driessen; Groningen 14.30 en 20.00 uur ds. J.B. Zippro; Haamstede 10.00 en 15.00 uur ds. S.W. Janse; Hardinxveld-Giessendam 14.30 en 19.30 uur ds. W.J. Karels; Hendrik-Ido-Ambacht 10.00 en 16.30 uur ds. M. Joosse; Hoogeveen 9.30 uur ds. J.B. Zippro en 19.30 uur stud. H. van der Heiden; Houten 10.00 en 16.00 uur ds. C.G. Vreugdenhil; Kampen 9.30 en 19.30 uur ds. J. IJsselstein; Klaaswaal 10.00 en 16.30 uur ds. G.J. van Aalst; Kootwijkerbroek 10.00 en 19.30 uur ds. G. Beens; Krimpen a/d IJssel 9.30 en 14.30 en 19.45 uur ds. C. van Ruitenburg; Leerdam 10.00 en 15.00 en 19.30 uur ds. J. Schipper; Leiderdorp 14.30 en 19.30 uur stud. W.A. Zondag; Lelystad 14.30 en 19.30 uur ds. R. Kattenberg; Lisse 10.00 en 16.00 uur ds. A.B. van der Heiden; Marknesse 9.30 uur stud. M.T. Al-Chalabi en 15.30 uur stud. M.H. Schot; Moerkapelle 14.30 en 19.00 uur ds. W. Harinck; Nieuw-Beijerland 9.30 en 16.00 uur ds. A. Vermeij; Nieuwerkerk 9.30 en 15.00 uur ds. E. Bakker; Nijkerk 14.30 en 19.00 uur ds. C. Sonneveld; Nunspeet 9.30 en 14.30 en 19.30 uur ds. A. Schot; Oosterland 10.00 en 14.30 en 18.30 uur ds. J. van Belzen; Opheusden (in Gereformeerde Gemeente in Nederland) 12.00 en 19.00 uur ds. G.M. de Leeuw; Oud-Beijerland 9.30 uur ds. J.M.D. de Heer en 18.00 uur ds. C. van Krimpen; Poortugaal

9.30 uur ds. C. Neele en 19.30 uur ds. M. Joosse; Rhenen 14.30 en 19.00 uur ds. F. Mulder; Ridderkerk 9.30 en 17.30 uur ds. G. Pater; Rijssen-Noord 19.30 uur ds. C.A. van Dieren; Rijssen-West 9.30 en 19.00 uur ds. J. van Laar; Rijssen-Zuid 9.30 en 19.00 uur ds. A. Schreuder; Scherpenzeel 10.00 en 19.00 uur ds. A. Verschuure; Sliedrecht 9.30 en 19.30 uur ds. A.T. Huijser; Sprang-Capelle 15.00 en 19.30 uur ds. G.J.N. Moens; Stolwijk 10.00 en 19.00 uur ds. G. Hoogerland; Terwolde - De Vecht 14.00 en 19.30 uur ds. K. Boeder; Tricht-Geldermalsen 14.30 en 19.30 uur ds. P. Mulder; Uddel 10.00 en 19.00 uur ds. G. Mouw; Utrecht 10.00 en 19.30 uur ds. A.J. de Waard; Veenendaal 9.30 en 16.30 uur ds. B. Labee; Waardenburg 14.30 en 19.30 uur ds. M. Mondria; Wageningen 14.30 en 19.30 uur ds. S. Maljaars; Werkendam 10.00 en 19.00 uur ds. M. Karens; Westzaan 15.00 en 19.30 uur stud. H. Brons; Woerden 15.00 en 19.30 uur ds. R.A.M. Visser; Zeist 10.00 en 19.30 uur ds. J.J. van Eckveld; Zoetermeer 15.00 en 19.30 uur ds. G.W.S. Mulder; Zwijndrecht 14.30 uur ds. G. Pater en 19.30 uur ds. M.J. van Gelder; Zwolle 15.00 en 19.30 uur ds. J.W. Verweij.

■ DONDERDAG 6 NOVEMBER 2014

Barneveld-Centrum 13.00 uur (huw.bev.) ds. D. de Wit; Melissant 19.30 uur ds. J. Schipper; Naaldwijk 19.45 uur ds. J. van Rijswijk; Nieuwe-Tonge 19.30 uur ds. W. Silfhout; Ouddorp 19.30 uur ds. F. Mulder; Poederloijen 14.30 en 19.00 uur ds. A.T. Huijser; Puttershoek 15.00 uur (huw.bev.) ds. A. Vermeij.

■ VRIJDAG 7 NOVEMBER 2014

Hendrik-Ido-Ambacht 13.30 uur (huw.bev.) ds. M. Joosse.

■ EVANGELISATIESAMENKOMSTEN ZONDAG 2 NOVEMBER 2014

Alkmaar (Willem Buytewechstraat 2, Alkmaar) 10.00 en 16.30 uur evang. G. Baan; Amsterdam (Looiersgracht 70) 10.30 en 17.00 uur evang. J. Krijgsman; Emmen (Prinsesselaan 6 I) 9.30 en 15.30 uur evang. C. van Drunen; Leeuwarden (Achter de Hoven 2c) 9.30 uur evang. S. de Visser; Merksem (Jaak de Boeckstraat 21-23, Merksem) 10.00 en 17.00 uur evang. A. van Setten; Tilburg (Offenbachstraat 105) 10.00 en 18.30 uur evang. H.J. van den Boogaart.

■ WOENSDAG 5 NOVEMBER 2014 DANKDAG

Alkmaar (Willem Buytewechstraat 2, Alkmaar) 19.30 uur evang. G. Baan; Amsterdam (Looiersgracht 70) 19.30 uur evang. J. Krijgsman; Emmen (Prinsesselaan 6 I) 19.30 uur evang. C. van Drunen; Tilburg (Offenbachstraat 105) 19.30 uur evang. H.J. van den Boogaart.

Voor alle in dit nummer genoemde toekomstige data geldt:

Indien de Heere wil en wij leven.

ADVERTENTIES

Te huur wegens uitzending naar Albanië, medio zomer 2015: ruime eengezinswoning in **Nieuw-Lekkerland**, 5 slaapkamers, op loopafstand van school en winkels. Voor meer informatie: 0184-682988 of T.jong@kliksafe.nl

HARKES
Begravenissen

Dokter Hamburgerlaan 59
2771 JR Boskoop

www.harkesbegravenissen.nl

Wij verzorgen alleen begravenissen

0172 - 21 21 22

Begravenisverzorging **Janssen**

Dag en nacht bereikbaar op
0113 - 33 09 36

Dienstverlening in geheel Zeeland

Wilsbeschikking

"Zo wil ik het. Als mijn sterven daar is."
kunt u bij ons aanvragen.

www.begravenisverzorging-janssen.nl

Havikskruid 10
4421 MN Kapelle
06. 53 23 73 20

Wij verlenen geen medewerking aan het verzorgen van crematies.

Daarin zijn wij uniek in regio De Bevelanden

SHG biedt u passende zorg

Uitgaande van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland biedt de SHG zorg die aansluit bij uw manier van leven. Bijbelse normen en waarden vormen daarin de basis voor uw en onze dagelijks levenshouding en media-gebruik.

Kraamzorg
Bel 0187 - 48 91 73
b.g.g. 0342-49 21 55
ma - vr: 9.00 - 11.00 uur
en van 13.00 - 15.00 uur
vr: ook van 19.00 - 21.00 uur

Thuiszorg
Bel 0166 - 65 26 05
ma - vr: 9.00 - 11.00 uur
vr: ook van 19.00 - 21.00 uur

Reformatische Psychologenpraktijk Nederland

Wij bieden identiteit bewuste hulp aan kinderen, jongeren en volwassenen met o.a.:
Relatieproblemen, Opvoedingsvragen, Gedragsproblemen, Traumatische ervaring(en), Gezinsproblemen, Persoonlijke problematiek (zoals Depressie, Angst, Identiteitsvragen), Arbeidsproblemen, Autisme Spectrum Stoornis

Plantageweg 5, 2951 GN Alblasserdam
078 - 69 32 808 of info@rpnederland.nl
Bezoek onze website voor meer informatie, de tarieven en aanmelding.
www.rpnederland.nl

Identiteitsbewust • Persoonlijk • Vertrouwelijk • Doelgericht

Van Manen timmerbedrijf

kerkbanken
bankstoffering
kansels
doopvonts
lessenaars
collectezakken

Timmerbedrijf Van Manen B.V.
Puurveenseweg 47 | Kootwijkerbroek
t (0342) 44 29 60
www.timmerbedrijfvanmanen.nl

de Beukelaar boekhandel

Laan 15 | 8071 JG | Nunspeet
T. (0341) 25 05 93
E. info@boekhandeldebeukelaar.nl
I. www.boekhandeldebeukelaar.nl

Een overzichtelijke winkel vol boeken, cd's en wenskaarten

OPROEP

Het interkerkelijke Isaac da Costa fonds is reeds 15 jaar actief in de ondersteuning van degenen in Israël die belijden dat Jezus is de Christus. Na de afronding van het bouwproject in Kanot is ruimte ontstaan voor uitbreiding van het aantal projecten. Om hieraan een goede invulling te kunnen geven, roept het bestuur vrijwilligers op voor de functie van

Algemeen bestuurder/representative

De functionaris zal ingezet worden voor onder meer de volgende taken:

- Beleidsvoorbereidende - en beleidsuitvoerende activiteiten
- Contact onderhouden met projecten in Israël
- Netwerk onderhouden in binnenland, met name met kerken en bedrijven (organisaties), inhoudelijk aanspreekpunt voor het IdC-fonds
- Coördinatie van diverse commissies die zich bezighouden met P.R activiteiten, waaronder de eindredactie van het Da Costa nieuws

Wij denken aan iemand die voldoet aan het volgende profiel

- Liefde voor Israël en de zaak van Evangelieverkonding aan het Joodse volk
- Minimaal HBO niveau
- Goede contactuele eigenschappen
- Goede mondelinge en schriftelijke uitdrukingsvaardigheid
- Bestuurlijke ervaring
- Goede kennis van het Engels of de bereidheid hierin te investeren
- Flexibiliteit. Beschikbaarheid één of twee dagen per week
- Kerkelijk betrokken, afkomstig uit één van de kerken van de achterban

Wij bieden:

- Een afwisselende en boeiende functie met veel contacten in binnen- en buitenland
- De maximale jaarlijkse vrijwilligersvergoeding
- Onkostenvergoeding

Nadere informatie kan ingewonnen worden bij de secretaris van het fonds, dhr. J.H. Mauritz, 0348-401978. Graag ontvangen wij uw reactie via post of email.

Isaac da Costafonds, Postbus 400, 3440 AK Woerden, info@isaacdacostafonds.nl
www.dacostafonds.nl

Nieuwe **foto**kaarten 60 soorten
Kerst-nieuwjaar à € 0,75
Al 30 jaar 100% voor ZGG
workshopzending@live.nl

Winst uit Verlies

Steun en troost vanuit Gods Woord bij kanker!
Landelijke Contactdag Woerden.
D.V. zaterdag 15 november 2014
Spreker: Ds. M. Goudriaan.
Meer Info & Opgave:
www.winstuitverlies.nl
of 0341-250434.

Boekhandel De ZONNEBLOEM

Dorpsstraat 164 - Scherpenzeel (gld)
033-2774355
www.boekhandeldezonnebloem.nl

Psychologenpraktijk Brouwer

- Onderzoek
- Advies
- Begeleiding
- Behandeling

Hulpverlening aan kinderen, jongeren en volwassenen

Bij o.a.: ADHD • angst • burn-out • depressie • faalangst • fobie • gedragsproblemen • identiteitsproblemen • lichamelijke spanningsklachten • negatief zelfbeeld • onzekerheid • opvoedingsproblemen • paniek • piekeren • PDD-NOS • relatieproblemen • slaapproblemen • somberheid • spanning • stress • syndroom van Asperger.

Voor verdere informatie en aanmelding:
T 0180 - 42 69 55
E info@psychbrouwer.nl
I www.psychbrouwer.nl

Vestigingen in Ridderkerk, Barneveld en Meteren

Voor een zorgzame begeleiding

Barneveld,
Scherpenzeel e.o.
A. Koster
Telefoon: 033 277 0555

Kantoor: Stationsweg 411
3925 CD Scherpenzeel
Centraal nummer (24 uur):
033 277 0555

AMBTSKLEDING...

Klamar's
FASHION

's-Gravenstraat 63 | 4431 AB 's-Gravenpolder
0113 - 31 63 64 | 06 14 53 15 28
info@klamarsfashion.nl | www.klamarsfashion.nl
ADVIES AAN HUIS MOGELIJK!

LAST MINUTE:

Gezellige jaren '30 **vakantiewoning**
te huur in Borssele (ZLD).

Landelijk gelegen, 2-8 personen.

Rolstoelvriendelijk, grote tuin.

Ook mogelijk te boeken voor
DV zomer 2015.

Meer info: 06-46715178.

begrafenisverzorging

Den Hollander

Begravenissen in Den Haag, Westland, Gouda,
Rotterdam, Vlaardingen en omstreken.
Wij verzorgen alleen begravenissen.

Dag en nacht bereikbaar.

P.N. den Hollander
T. den Hollander

Tel. 010 - 4600509

www.begrafenisverzorgingdenhollander.nl

Goedeboeken
nieuw en tweedehands
Kerkbuurt 30, Sliedrecht
0184-769003
www.goedeboeken.nl

De Zwitserse Alpen in al zijn
kleurenpracht! Voor rust, ruimte en
comfort: Te huur onze 8 persoons
vakantiewoning .
Voor info: 038-3855121 of
www.residencefes.ch.nl

Ervaring met: scholen, kerken, bedrijven
en instellingen door het hele land.

VAN RIJN

BRANDBEVEILIGING B.V.

VEILIGHEIDSOPLEIDINGEN B.V.

Controle en onderhoud van: Brandblussers • Brandkranen
Brandslanghaspels • Droge blusleidingen • Verbandtrommels
Nood- en vluchtwegverlichting • AED

Opleidingscentrum: BHV • EHBO / kinder EHBO
Reanimatie & AED • VCA Communicatie
Kleine blusmiddelen • Ontruimingsoefening

088 112 9999

www.vanrijnbrandbeveiliging.nl

Vakantiewoning "Haus Irmgard"
Gelegen op de Hunsrück (Duitsland)
± 25 km vanaf de moezel en ± 25
km vanaf de Rijn. 25 slaappleatsen,
onderverdeeld in div. appartementen.
www.hausirmgard.nl
0049-67653799946

 Agathos

- Nette **hulp** bij het **huishouden** voor vader?
- Beter omgaan met uw zoon met **autisme**?
- Weer een **gezellige gezinsmaaltijd**?
- Hulp bij het **douchen** voor uw moeder door een bekwame verzorgende?
- **Mantelzorg**ondersteuning?

Agathos is een reformatorische organisatie en biedt zorg en hulp aan iedereen die dat nodig heeft.

(010) 26 40 777
www.agathos-thuiszorg.nl

Agathos is onderdeel van Lelie zorggroep (leliezorggroep.nl).

STRESS
ONZEKERHEID

ROUW
AUTISME
HUWELIJK

VERLIES

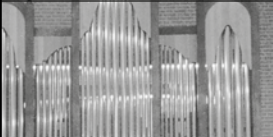
OPVOEDING
SEKSVERSLAVING
ADHD

 ABConsults
psychosociale hulpverlening
& advies

Albert Bronkhorst
06 108 355 95
www.abconsults.nl

Orgelbouw Advies Commissie

een betrouwbare partner!

nieuwbouw • restauratie • overplaatsing • onderhoud

ook voor akoestische
vraagstukken

Neem voor meer informatie
contact op met
Dhr. H. den Hollander
Tel. (010) 435 44 35

Vereniging van
Organisten der
Gereformeerde
Gemeenten

GAAT U (WEER) MEE?

**Samenzangreis
Engeland**

3 t/m 6 december
Ds. J.W. Verweij en
organist Pieter Heykoop

**Jongerenreis
Oostenrijk**

6 t/m 13 februari
o.l.v. Adri Niënkemper
8-dgs winterreis Tarrenz,
let op de
vroegboekorting

**Wintersfeerreis
Oostenrijk**

23 t/m 30 januari
o.l.v. Wim van der Hoek
prachtige routes,
mooie excursies

Margrietstraat 30, 4401 EZ Yerseke | Tel. 0113-573681
Mob. 06-22296733 | info@burgtours.nl | www.burgtours.nl

Annette van Maaren (Msc.)
Reformatorisch Psycholoog

Haastrecht Oudewater
Montfoort Gouda
0348-558000 of 06-42504158
www.phaastrecht.nl

Psychologische Hulpverlening

**KLEIN
KLEDING**

DE NIEUWE NAJAARSCOLLECTIES VOOR IEDERE GELEGENHEID
KLASSIEKE DAMESKLEDING NOG MEER UITGEBREID

GEKLEDE HERENKOSTUUMS IN ALLE MATEN
(OOK ZWART EN ANTRACETGRIS)

U SLAAGT ALTIJD DANKZIJ ONS SPECIALE MAAT-WISSELSYSTEEM

Zierikzee 0111 - 85 08 87 Sliedrecht 0184 - 49 10 10
Shop modemerken online: www.KleinKleding.nl

Ik heb elke dag maar één gebed: dagelijks brood

wordt u haar Winterhulp?

Geef op NL42 RABO 0161 0045 55
o.v.v. Winterhulp
www.winterhulp.nl

Kom over en help

kina
begrafenisverzorging

D.W. Schipper **010-458 31 12**
Capelle a/d IJssel

J. Kooijman **0182-58 39 32**
Gouda

Dag en nacht bereikbaar

WIJ VERZORGEN ALLEEN BEGRAFENISSEN

0182-351520
voor de Krimpenerwaard
Gouda & omstreken

 Speksnijder Begrafenisverzorging

www.speksnijderbegrafenisverzorging.nl

AKTIE bv

Brand- en inbraak-
Telecommunicatie
Airconditioning
CV-onderhoud
Elektra
Verlating
Loodgieter

Koeling in uw Kerk(gebouw)
Voor elk probleem? Bel AKTIE
Tel: 010-4517471
CO2 metingen
Advies en installatieburo
Voor een vrijblijvende offerte
aktie@kliksafe.nl

 E.Treur
Kroostweg 22
3704 ED Zeist
Telefoon 030 - 6924258
Mobiel: 06 - 57315689
www.begrafenisondernemingtreur.nl
info@begrafenisondernemingtreur.nl

Begrafenisonderneming Treur

Wij verzorgen alleen begrafenissen

Voor Verantwoorde Boeken!
www.derooboeken.nl
078-6124081

Begrafenisonderneming **De Jongh**
H. de Jongh
P.H. van der Leer
D.D.E. Melieste

Voor een waardige en stijlvolle verzorging van alleen begrafenissen.

Wij zijn dag en nacht persoonlijk bereikbaar.

Hardinxveld-Giessendam **0184 - 611154**
Waardenburg **0418 - 652039**
Werkendam **0183 - 701017**
Papendrecht **078 - 8200399**

www.begrafenisondernemingdejongh.nl

De Saambinder
Kerkelijk weekblad van de Gereformeerde Gemeenten

Uitgave ten bate van de Emerituskas.

Hoofdredacteur:
ds. G.J. van Aalst

Bijdragen van medewerkers en boeken ter recensie aan:

ds. G.J. van Aalst,
Molendijk 136, 3286 BK Klaaswaal
tel. 0186-576990, fax 0186-575105
e-mail: gjvanaalst@kliksafe.nl

Redacteur: ds. C. Neele

Meditaties aan:

ds. C. Neele,
Egge 28, 3171 DE Poortugaal,
tel. 010-5017707
e-mail: c.neele@kliksafe.nl

Kerknieuws (m.u.v. beroepingswerk) en berichten aan:

redactie-secretaris: J.J. Verhage
Kloosplantsoen 131, 2985 SC Ridderkerk,
tel. 0180-420865, fax 0180-423583
E-mail: jj.verhage@kliksafe.nl

Aanlevertijd:

Uiterlijk woensdag 17.00 uur vóór de datum van verschijning van De Saambinder in de daarop volgende week.

Opgaven kerkdiensten en beroepingswerk aan:

Kerkelijk Bureau Geref. Gemeenten,
postbus 608, 3440 AP Woerden,
tel. 0348-489900, fax 0348-483599,
e-mail: saambinder@cbgg.nl

Advertenties en familieberichten aan:

Drukkerij Verloop,
postbus 33, 2950 AA Alblasserdam
tel. 078-6912899, fax 078-6919536
e-mail: saambinder@verloop.nl

Advertenties dienen **uiterlijk donderdag** vóór de week van verschijning aangeleverd te zijn. Rouwadvertenties **uiterlijk maandagmorgen 9 uur**.

Advertenties € 1,05 per mm.
Familieberichten € 0,40 per mm.
Deze prijzen zijn excl. 21% btw.

Abonnementenadministratie

Adreswijzigingen enz. aan:
Kerkelijk Bureau Geref. Gemeenten,
postbus 608, 3440 AP Woerden,
tel. 0348-489900, fax 0348-483599,
e-mail: saambinder@cbgg.nl

Betalingen abonnementsgelden:

IBAN: NL11 INGB 0000 0643 27 t.n.v. De Saambinder-abonnementen te Woerden.

Abonnementsprijzen (bij vooruitbetaling):
voor Nederland: € 12,00 per halfjaar (te betalen per 1 april en 1 oktober);
voor het buitenland:
€ 24,- per jaar + extra portiekosten.
Canada \$ 115,-; USA \$ 115,-.

Correspondentieadres

Noord-Amerika:

Mr. A.M. Berman, P.O. Box 20188,
St. Catharines, ON L2M 7W7, Canada
e-mail: purlin@sympatico.ca

De redactie aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid betreffende de inhoud van de advertenties en de (recensies van de) aangekondigde boeken.

ZIJ HEBBEN U HARD NODIG

KINDEREN

TIENERS

VOLWASSENEN

... GEEF MET UW HART!

Wij kunnen ons werk niet doen zonder uw financiële steun. Helpt u mee om dit jaar het tij te keren? Er is 200.000 Euro extra nodig om het werk in de huidige omvang te kunnen continueren. Uw gift kunt u overmaken op: IBAN: NL57 INGB 0000 6289 12 t.n.v. Deputaatschap Evangelisatie te Woerden. Of wordt donateur en verleen hierdoor een structurele bijdrage aan ons werk!

Meldt u vandaag nog aan op evgg.nl/steunen of vraag een aanmeldkaart aan via tel. 0348 489 961

EVANGELISEREN DOEN WE SAMEN!

WORD NU ABONNEE!

eerste drie nummers gratis

- *Daniël* is het jongerenblad dat actueel, aansprekend en bezinnend tegelijk is. Het verschijnt om de 14 dagen.
- 23 nummers per jaar
- € 32 per jaar

VANAF NU
VERNIEUWD!

JA, IK WORD ABONNEE VAN DANIËL

Fam. Dhr. Mevr.

Voorletter(s): .....

Tussenvoegsel(s) (voluit): .....

Achternaam: .....

Adres: .....

Postcode: .....

Woonplaats: .....

Telefoon: .....

E-mail: .....

Bank- of gironr.: .....

Geboortedatum: (dd-mm-jjjj)* .....

Opsturen naar:
Jeugdbond
Gereformeerde
Gemeenten,
Antwoordnummer
2108, 3440 VB Woerden
Of aanmelden via
www.jbgg.nl/daniel

* Van de rekeninghouder